

Стефан Ј. Здравковић¹²⁹

Иван Н. Јовановић¹³⁰

Универзитет у Нишу

Филозофски факултет

СЕМАНТИЧКО ПОЉЕ ЉУДСКА СТАЊА И ЕМОЦИЈЕ У ФРАНЦУСКИМ И СРПСКИМ ФРАЗЕМИМА СА НАЗИВИМА ПТИЦА¹³¹

Сажетак: У раду се контрастивним приступом анализирају француски и српски фраземи с именима птица с циљем да се покажу све сличности и разлике које се јављају на семантичком и лингвокултуролошком плану. Предмет истраживања чине фраземи чији су конституенти називи за домаће и дивље птице (*caille, canard, cane, coq, dindon, épervier, grive, linotte, merle, merlette, oiseau, pie, pinson, poule, poulet d'Inde, roussin, врабац, врана, гавран, голуб, гуска, ждрал, живина, кокош(ка), кукавица, патка, пиле, препелица, птица, шева*). Разлог одабира ових зоонимских компоненти заснива се на чињеници да велики број птица живи у најнепосреднијој близини човека и вековима је присутан у његовој свакодневици, те да су њихова имена ушла у састав низа фразема како у француском, тако и у српском језику. Рад доприноси бољем сагледавању реконструкције језичке слике света у свести француских и српских говорника као и природе њиховог односа према концептима исказаним фраземима с називима птица који припадају семантичком пољу ЉУДСКА СТАЊА И ЕМОЦИЈЕ. Полазећи од лингвокултуролошког модела А. Вјежбицке (А. Wierzbicka) и Клајберове (Kleiber) теорије о семантичким пољима анализирану грађу смо разврстали у 15 семантичких потпоља у зависности од тога на који концепт упућују: ТУГА, СРЕЋА, НЕСРЕЋА, ИНДИФЕРЕНТНОСТ, ЉУБАВ, СЛОБОДА, ПОТИШТЕНОСТ, ЗБУЊЕНОСТ, СВАЂА, ГУБИТАК РАЗУМА, УПЛАШЕНОСТ, ПИЈАНСТВО, СТАЊЕ СМРТИ, МАТЕРИЈАЛНО СТАЊЕ ЧОВЕКА, БРАЧНО СТАЊЕ ЧОВЕКА.

Кључне речи: птице, фраземи, стања, емоције, француски језик, српски језик.

¹²⁹stefan.zdravkovic@filfak.ni.ac.rs

¹³⁰ivan.jovanovic@filfak.ni.ac.rs

¹³¹Ово истраживање финансијски је подржало Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије. Рад је настао у оквиру научноистраживачког пројекта *Романистика и словенски језици, књижевности и културе у контакту и дисконтакту* (бр.81/1-17-8-01) који финансирају Филозофски факултет Универзитета у Нишу, АУФ (Agence universitaire de la francophonie) и Амбасада Републике Француске у Србији (Ambassade de France en Serbie). Рад представља део необјављеног мастер рада *Називи птица у француској и српској фразеологији*, који је одбрањен на Филозофском факултету Универзитета у Нишу 12. марта 2019. године под менторством проф. др Ивана Јовановића.

1. УВОД

У својој сталној борби за опстанак, човек примитивне заједнице био је упућен на животињски свет и покушавао је да се животињама посвети да њима овлада, укроти их и подреди устројству друштвене организације. Током етапног развоја цивилизације, човека је фасцинирало животињско царство, а животиње су често биле објекат ритуалног става, што се посебно одражавало митолошким представама у којима су животињске врсте персонификоване и на њих се гледало као на претке или културне хероје. Међутим, са развојем свести и распадом митолошког паганског система, статус животиња сачувао се у другачијим облицима. Поред низа веровања везаних за традицију, представници животињских врста добили су посебан значај у астрономији, астрологији, хералдици, а нарочито у уметности. Представници одређене животињске врсте постајале су алегоријске одреднице људских нарави и односа (Самарџија 2002: 11).

Рад, кроз призму фразеологије и лингвокултурологије, тежи да допринесе бољем сагледавању језичке слике света у свести говорника француске и српске језичке заједнице. Ослањајући се на постулате концептуалне метафоре коју је дефинисао Кевечеш (Kövecses, 2002) фраземе сагледавамо као својеврсно језичко средство за концептуализацију одређених особина, појава, ствари које су нам најчешће апстрактне и које приближавамо људском духу поредећи те апстрактне ентитете са конкретним, нама блиским. У механизму концептуалне метафоре ти апстрактни ентитети су циљни домени до којих се долази помоћу чулно сазнатљивих изворних домена.

2. ТЕОРИЈСКИ ОКВИР, МЕТОДА И КОРПУС ИСТРАЖИВАЊА

2.0. У свом раду „Неке напомене о фразеологизмима у француском и српском језику“ И. Јовановић наводи да је разноврсна терминологија коју користе лингвисти како би означили основне појмове у фразеологији: *unité phraséologique* – фразеолошка јединица, *tours, trournures* – обрти, *expressions* – изрази, *locutions, locutions toutes faites* – устаљени изрази, *idiomes* – идиому, *expressions idiomatiques* – идиоматски изрази, *expressions phraséologiques* – фразеолошки изрази, *phraséologismes* – фразеологизми, односно *syntagmes phraséologiques* – фразеолошке синтагме или једноставно *phrasèmes* – фраземи (2013: 404–405). Када је реч о терминологији у српском језику најчешће се користе термини фразеолошка јединица, идиом, фразем, устаљена фраза, идиоматаки израз (Мршевић-Радовић: 1987; 2008). Ми ћемо се у нашем раду служити термином фразем.

Велики број аутора је покушао да дефинише фраземе и да да основне критеријуме за њихово препознавање у језику. Француски лингвиста Пјер Гиро (Pierre Guiraud) фразем дефинише као спој више

речи које чине једну синтаксичку и лексичку јединицу (1961: 5). Фразем одликују три карактеристике: јединство форме и значења, одступање од граматичке или лексичке норме, као и својствене метафоричке вредности (Ibid.: 6). Жорж Мунен (Georges Mounin) је мишљења да је фразем скуп речи са јединственим значењем и изолованом синтаксичком структуром (2004: 168).

Ми сматрамо да је за наше истраживање најкомпатибилнија дефиниција Рајне Драгићевић према којој је фразем устаљена језичка јединица које се састоји од најмање две речи и има јединствено значење, будући да ова дефиниција обухвата синтаксички и семантички аспект фразема као језичке јединице и важи за све фраземе. Остале формалне и семантичко-синтаксичке особине фразема могу бити у мањој или већој мери присутне код конкретних примера фразема из нашег корпуса. Као пример фразема она наводи *кад на врби роди грожђе*, који представља устаљену вишечлану језичку јединицу у којој се ред речи не може мењати као ни саме речи у њој. Доказ да је реч о једној јединственој јединици проналазимо у чињеници да цела конструкција има значење *никад*. Ово значење не може бити изведено из значења сваке појединачне речи из које је састављен фразем. (Драгићевић 2010: 24).

2.1. Белић је мишљења да „језик није ништа друго до слика спољњег света, одражена у његовој свести, а конкретизована у звучним језичким знацима“. Унутрашња форма језика која одражава народни дух и културу језика утиче на стварање јединствене језичке слике света која је својствена сваком језику (Белић 1951: 14). „У језичку слику света уграђене су језичке слике света људи који говоре и пишу тим језиком“ (Ајдачић 2016: 400). Један од најзначајнијих теоретичара језичке слике света пољски лингвиста Јежи Бартмињски овако је дефинише:

„Језичка слика света је интерпретација стварности садржана у језику која се може представити као комплекс судова о свету, људима, стварима, догађајима. Она је интерпретација а не одраз, субјективни портрет а не фотографија реалних предмета. Ова интерпретација је резултат субјективне перцепције и концептуализације стварности од стране говорника датог језика; она, дакле, има изразито субјективан, антропоцентричан карактер, али је истовремено и интерсубјективна у смислу да постаје друштвено прихваћена и да спаја људе у датом друштвеном кругу, стварајући јединство мисли, осећања и вредности, секундарно утичући[...] на то како чланови заједнице опажају и разумеју друштвену ситуацију“ (2011: 46).

Из непрекидног односа интеракције између језика и културе настаје језичка слика света, која представља један од основних појмова у лингвокултурологији и у когнитивистици (Драгићевић 2010а: 11, 12). Један од највећих извора за реконструкцију језичке слике света јесте фразеологија. Драгана Мршевић-Радовић фраземе, као и пословице и изреке, сматра повољним „спремиштима“ за најразличитије културне

садржаје који потичу како са нашег поднебља, тако и из других култура, а који се у нашем језику таложу на стару словенску културу (Мршевић-Радовић 2008: V,VI).

2.3. Будући да ћемо се у нашем раду користити контрастивним приступом како бисмо анализирали француске и српске фраземе с именима птица, а са циљем да покажемо све сличности и разлике које се јављају на семантичком и лингвокултуролошком плану, неопходно је дефинисати контрастивни приступ, односно контрастивну анализу. Према мишљењу С. Станковић „контрастивна анализа је лингвистички поступак у којему се систематски упоређују и проучавају два или више језика ради откривања експлицитних сличности и разлика у њиховој структури и употреби“ (Станковић 2013: 381-382).

2.4. Предмет нашег истраживања чине француски и српски фраземи чији су конституенти називи за домаће и дивље птице (*caille, canard, cane, coq, dindon, épervier, grive, linotte, merle, merlette, oiseau, pie, pinson, poule, poulet d'Inde, poussin, врабац, врана, гавран, голуб, гуска, ждрал, живина, кокош(ка), кукавица, патка, пиле, препелица, птица, шева*).

Анализирани корпус за ово истраживање садржи укупно 47 фразема са називима дивљих и домаћих птица (вид. *табела бр. 1*), од чега 25 фразема потиче из француског, а 22 из српског језика. Разлог одабира ових зоонимских компоненти заснива се на чињеници да велики број птица живи у најнепосреднијој близини човека и вековима је присутан у његовој свакодневици, те да су њихова имена ушла у састав низа фразема у свим језицима света.

Наше истраживање засновано је на корпусу који чине репрезентативни фразеолошки речници, као и општи речници и приручници. За француске фраземе коришћени су следећи речници: *Dictionnaire des expressions et locutions* (Rey, Chantreau, 2007), *Dictionnaire des expressions et locutions traditionnelles* (Rat, 2009), *Les 1001 expressions préférées des Français* (Planelles, 2014), *Француско-српскохрватски фразеолошки речник са пословицама* (Драшковић, 1990), *Trésor de la langue française informatisé* (TLFI, 2018) као и збирке фразема и пословица: *Quand on parle du loup... – Les animaux dans les expressions de la langue française* (Vigerie, 2004), *Les expressions de nos grands-mères* (Tillier: 2017), *Secrets des expressions françaises* (Guillemard, 2007).

Корпус из кога су ексцерпирани српски фраземи чине речници: *Српско-француски речник идиома и изрека* (Милосављевић, 2008), *Фразеолошки речник српског језика* (Оташевић, 2012) и *Frazeološki rječnik hrvatskoga ili srpskog jezika* (Matešić, 1982), *Српске народне пословице* (Караџић Стефановић, 1987), *Речник српскохрватскога књижевног језика* (РМС, 1990), *Речник српскога језика* (РМС, 2007), *Речник српскохрватског књижевног и народног језика* (РСАНУ, 1959-2014). Од огромне користи за истраживање корпуса био је *Орнитолошки речник* (Милорадов et al, 2016).

3. АНАЛИЗА КОРПУСА

Анализирани корпус за ово истраживање садржи укупно 47 фразема са називима дивљих и домаћих птица (вид. *табела бр. 1*), од чега 25 фразема потиче из француског, а 22 из српског језика. Као саставне компоненте анализираних фразема поред многобројних лексема које денотативно означавају врсте птица и представљају хипониме лексеме *птица*, уврстили смо и сâм основни хипероним *птица* и *oiseau*. Поред тога у нашем корпусу фигурирају фраземи који у својој структури поседују хипероним *живина* који представља све домаће птице које се гаје на фармама или у сеоским домаћинствима ради употребе њиховог меса, јаја или перја.

Називи француских птица	Називи српских птица
<i>caille, canard, cane, coq, dindon, épervier, grive, linotte, merle, merlette, oiseau, pie, pinson, poule, poulet d'Inde, poussin</i>	<i>врабац, врана, гавран, голуб, гуска, ждрал, живина, кокош(ка), кукавица, патка, пиле, препелица, птица, шева</i>

Табела 1.

Као посебна семантичка потпоља у оквиру семантичког поља ЉУДСКА СТАЊА И ЕМОЦИЈЕ издвојили смо 15 семантичких потпоља: ТУГА, СРЕЂА, НЕСРЕЂА, ИНДИФЕРЕНТНОСТ, ЉУБАВ, СЛОБОДА, ПОТИШТЕНОСТ, ЗБУЊЕНОСТ, СВАЂА, ГУБИТАК РАЗУМА, УПЛАШЕНОСТ, ПИЈАНСТВО, СТАЊЕ СМРТИ, МАТЕРИЈАЛНО СТАЊЕ ЧОВЕКА, БРАЧНО СТАЊЕ ЧОВЕКА (вид. *графикон бр. 1*).

4.1. Семантичко потпоље ТУГА

У ово семантичко потпоље уврстили смо два српска фразема, и оба ова фразема садрже лексему кукавица. Први фразем *[за]кукати као сиња кукавица* има значење „горко (за)плакати, ридати“ док фразем *сиња (црна) кукавица*¹³² одређује несрећну, јадну и бедну особу. У Речнику Матице српске (2011) под одредницом *кукавица* као прво, основно значење проналазимо „шумска птица селица *Cuculus canopus* из пор. *Cuculidae*, позната по карактеристичном гласу који личи на кукање и по томе што полаже јаја у туђа гнезда“ (РМС 2011: 596). Управо је етимолошка повезаност између лексема *кукати* и *кукавица* значењски одредила и мотивисала настанак ових фразема.

4.2. Семантичко потпоље СРЕЂА

У ово семантичко потпоље убројили смо укупно четири француска фразема. Фразем *boire du lait d'oiseau* (= пити птичјег млека)¹³³ има

¹³²Осим лексеме кукавица која је саставни елемент ових фразема, и лексема кукумавка у свом фигуративном значењу може бити одредница за исто осећање: Особа која стално кука и на зло слути. За ову птицу верује се да гласом слути несрећу (РМС (том 3) 1990: 118).

¹³³У даљем тексту рада знаком „=“ означаваћемо дослован превод француских фразема. Српске фраземе који су слични са овим француским фраземом на лексичком плану *нема само птичјег (птичјег) (од птице) млека и има[ти] [у] птичјег (од птице) (девојачког) млека* сврстали смо у семантичко потпоље МАТЕРИЈАЛНО СТАЊЕ ЧОВЕКА - БОГАТСТВО. Они означавају изобиље у коме ништа не недостаје (види одељак 4.14.1. БОГАТСТВО).

значење бити на врхунцу среће. Мотивација за настанак овог фразема лежи у чињеници да птичје млеко не постоји, те да онај који је пронашао и ужива у благодети нечега што не постоји мора бити прави срећник. Фразем *gai comme un pinson* (= радостан попут зебе) означава веома радосну особу. Зеба (= *pinson*) је врло живахна птица, коју видимо увек у покрету. Када се уз све то дода веселост њеног певања лако изводимо закључак да је све то мотивисало настанак фразема *gai comme un pinson* (Tillier 2017: 47). Фразем *oiseau de bon augure* (= птица доброг предзнака) означава особу која најављује срећан догађај. По веровањима древних цивилизација, али и по веровањима неких народа данашњице који су окренути природи и њеним знацима и симболима, птице носе предсказање или поруку са неба¹³⁴ (вид. Chevalier, Gheerbrant 1982: 695-699). Према томе, вести које птице носе могу бити повољне (*oiseau de bon augure*) или неповољне (*злогуки гавран, oiseau de mauvais augure*) за онога који их добија. Последњи фразем који смо уврстили у ово семантичко потпоље јесте *le fils de la poule blanche*¹³⁵ (= син беле кокоши) и означава изузетно срећну особа којој судбина иде на руку.

4.3. Семантичко потпоље НЕСРЕЋА

У ово потпоље убројили смо два фразема, који су исти на семантичком, а различити на лексичком плану: српски фразем *злогуки гавран* и француски фразем *oiseau de mauvais augure*¹³⁶ представљају особе које предвиђају зло, несрећу или непријатан догађај.

4.4. Семантичко потпоље ИНДИФЕРЕНТНОСТ

У ово потпоље уврстили смо само један фразем из српског корпуса: *хајати (марити) за кога (за што) као врана за скелецију/бојати се [некога, нечега] као врана скелеције (бродара)*. Овај фразем има значење „уопште, нимало не марити за некога, за нешто; не обраћати пажњу на некога, на нешто“ и то стање индиферентности се у зависности од контекста може протумачити као повољно или неповољно за човека.

4.5. Семантичко потпоље ЛУБАВ

У ово потпоље уврстили смо три француска фразема из обрађеног корпуса. Фразем *chaud comme une caille* (= топао попут препелице) представља особу која има много жара у љубави. Овај фразем настао је на основу посматрања, с обзиром на то да нормална температура препелице достиже 41,5° C (Rat 2009: 72). Други фразем са лексемом *caille* јесте *caille*

¹³⁴Поједине птице по народном веровању предсказују неке догађаје, те тако *кугара*, птица певачица с ђубом на глави, по народном веровању предсказује рат или кугу (РМС (том 3) 1990: 109).

¹³⁵Српска језичка заједница изнедрила је пословицу са истим значењем: *ко се срећан роди, њему и петлови јаја носе*.

¹³⁶Друга варијанта овога фразема је: *oiseau de malheur* (Vigerie 2004: 119). У давна времена сматрало се да птица (гавран, сова) својим летом или својом песмом најављује срећне или несрећне догађаје (Ibid.: 120).

*coiffée*¹³⁷ (= очешљана препелица) и представља страствену заљубљену жену. Да птице могу означавати и нежност видимо у фразему *baiser d'oiseau* (= птичји пољубац) који означава нежни пољубац.

4.6. Семантичко потпоље СЛОБОДА

Будући да је птица животиња за коју сматрамо да је неспутана и слободна да лети небеским просторствима, она је постала одредница слободе у фразему [*бити (осећати се, живети)*] [*слободан*] као *птица на грани* који означава потпуно слободну и независну особу, односно особу без икаквих обавеза.

4.7. Семантичко потпоље ПОТИШТЕНОСТ

Ово потпоље садржи два српска фразема која су иста на семантичком и слична на лексичком плану: *држати се као покисли врабац* и *држати се (изгледати и сл.) као покисла кокош*. Снажна мотивацијска слика покислог врапца, односно покисле кокоши транспонована је метафорички ове фраземе који имају значење: „држати се покуњено/снуждено/ безвољно; бити потиштен/утучен/увређен“.

4.8. Семантичко потпоље ЗБУЊЕНОСТ

Семантичко поље ЗБУЊЕНОСТ садржи пет поредбених фразема од којих су три из француског језика, а два из српског језика. Чак четири фразема садрже лексеме који се односе на живину: *roule* (= кокош) и *пиле*, која, као и многе птице, важе за животиње са најслабијим интелектуалним способностима. Фразем *embarrassé (être) comme une poule qui a couvé un canard (des œufs de cane)* (= збуњен (бити) као кокош која је излегла патку (јаја патке)) означава запрепашћену особу. Слика запрепашћености особе дочарана је сликом кокошке која је лежала на јајима патке и види одједном своје младе како ужурбано иду ка води (Rat 2009: 324). Фразем *il est (être) comme une poule qui a trouvé un couteau* (= он је (бити) као кокош која је пронашла нож) проистекао је из кокошје радозналости, те честе зачуђености сасвим обичним појавама. Фразем такође представља и алузију на често узнемирено понашање кокошке (Vigerie 2004: 140). Стога и има значење бити пометен, не знати шта чинити. Маријан Тилије (Marianne Tillier) на шалив начин објашњава значење овог фразема: Погледајте једну кокошку у кокошињцу: она кокодаче, трчи, кљуца... Ништа не узнемирава ову живину која није на гласу због своје интелигенције. Кокошка која би пронашла нож не би га сигурно узела испод крила како би исекла кришку хлеба и спремила добру закуску! (2017: 21). Пометену особу која често не зна шта јој је чинити представља и фразем *empêché (empêtré) comme une poule à trois poussins (qui n'a qu'un poussin)* (= збуњен (сметен) као кокош која има три

¹³⁷Осим лексеме *caille* која у оквиру наведених фразема метафорички осликава заљубљену особу, и самостална лексема *tourtereau, tourterelle* (= мужјак и женка грлице) у фигуративном значењу представља младу заљубљену особу.

пилета (која има само једно пиле)). Велика природна збуњеност и слаба интелектуална способност кокоши у овом фразему појачана је информацијом да кокош има само три (или пак само једно пиле) о којима треба да брине и које често, пометена, дозива и тражи. Српски фразем *плести се* (*сплести се, заплести се*) као *пиле у кучине* живописно приказује збуњеност пилета, које заплетено у кучине никако се не може ослободити њих, а често се још више заплете покушавајући да се расплете. Управо његова велика збуњеност у тој ситуацији пореди се са људском пометеношћу, те овај фразем има значење: смести се, беспомоћно се збунити, заплести се у безизлазан положај, бити збуњен. Други српски фразем *помели се* (*смели се*) као *ждралови* означава велику збуњеност човека.

4.9. Семантичко потпоље СВАЂА

У ово семантичко потпоље убројали смо само један француски фразем: *l'histoire du merle et de la merlette* (= прича о мужјаку и женки коса) и означава бескорисну расправу која се периодично јавља око истог проблема. Овај фразем алузија је на један стари фаблио у коме се расправа једног пара водила око приче о косу; током седамнаест година, на исти дан, сећање на свађу ју је увек поново рађало (Vigerie 2004: 106).

4.10. Семантичко потпоље ГУБИТАК РАЗУМА

Два фразема из корпуса српског језика сврстали смо у семантичко потпоље ГУБИТАК РАЗУМА. У оба фразема, који су слични на лексичком, а исти на семантичком плану, имамо домаћу и дивљу птицу (*кокош* и *врану*) које одузимају памет или мозак човеку који више није при себи и не зна шта ради: *кокош је кому памет* (*мозак*) *позобала* и *врана је [некоме] мозак* (*памет*) *попила* (*испила*).

4.11. Семантичко потпоље УПЛАШЕНОСТ

У ово семантичко поље сврстали смо два, на лексичком и семантичком плану слична, француска фразема: *avoir la chair de poule* (= имати кокошју кожу) са значењем жежити се од страха или хладноће и *donner la chair de poule* (= дати некоме кокошју кожу) који значи изазвати страх, језу. Мотивацију за настанак ова два фразема проналазимо у чињеници да када се човекова кожа најези од страха или хладноће она личи на кожу очерупане кокошке (Vigerie 2004: 83).

4.12. Семантичко потпоље ПИЈАНСТВО

Три француска фразема из обрађеног корпуса уврстили смо у семантичко поље ПИЈАНСТВО. Радњу претераног испијања алкохола и напијања припадници француске језичке заједнице пресликали су метафорички на фраземе: *croquer la pie*¹³⁸ (= крцкати/грицкати свраку)¹³⁹ и

¹³⁸Од лексеме *pie* изведен је некадашњи глагол *pier* у значењу "пити" (Vigerie 2004: 131).

*siffler la linotte*¹⁴⁰ (= звиждети конопљарку), док је резултат радње напијања представљен у фразему *soûl comme une grive* (= пијан као дрозд) који означава потпуно пијану особу. Фразем *soûl comme une grive* јесте алузија на навику дроздова (= *grive*) да се накљуцају грожђа (Vigerie 2004: 79).

4.13. Семантичко потпоље СТАЊЕ СМРТИ

Ово потпоље броји укупно три фразема: један из француског и два из српског корпуса. Француски фразем *vouloir garder les poules de monsieur le curé* (= желети чувати попове кокоши) означава стање човека на самрти. Друга два фразема из српског језика имају исто значење: *заклати некога као врапца* односно *заклати кога као пиле* значи убити кога не околишајући много тј. без много премишљања. С обзиром на то да мале птице као што су врабац и пиле убијамо без много размишљања поредбени фраземи *заклати некога као врапца* и *заклати кога као пиле* означавају хладнокрвност приликом убијања.

4.14. Семантичко потпоље МАТЕРИЈАЛНО СТАЊЕ ЧОВЕКА

Семантичко потпоље МАТЕРИЈАЛНО СТАЊЕ ЧОВЕКА садржи укупно 14 фразема које смо, с обзиром на то који ступањ материјалног стања човека означавају, још прецизније класификовали у засебна потпоља: БОГАТСТВО, СИРОМАШТВО, МАТЕРИЈАЛНА СТАБИЛНОСТ, ИЗВОР ПРИХОДА.

14.14.1. БОГАТСТВО

Ово потпоље садржи укупно 8 фразема, од којих су 3 из француског језика, а 5 из српског језика. Фразем *être/vivre comme un coq en pâte* (= бити/живети као петао у тесту) означава особу која је пажена и која има сав комфор. Може бити да су ове речи деформација једног другог честог фразема који је постојао у свету сељака доста пре XVII века када је настао фразем *coq en pâte*: то је фразем *coq en panier*, односно *coq en bagage*. Реч је о живом петлу који се носио на пијацу ради продаје: о њему су се лепо бринули, ставили би га у велику и удобну корпу, превезли би га опрезно како би стигао на пијацу у најбољем могућем стању. Могуће је да је народни језик уопштио фразем и прешао са слике о петлу који је угнежден у својој удобној корпи на слику очупаног и сређеног петла, пажљиво постављеног на кришку хлеба. Позната гастрономска хроничарка из педесетих година прошлог века, Козет Војел (Cosette Vogel), писала је о рецепту који је, по њеном мишљењу, извор фразема *heureux comme un coq en pâte*. У стварности реч је о петлићу, који је много нежнији од одраслог петла, који се филовао пре него што би се кувао у лиснатом тесту. Хроничарка описује овог петла у тесту поетично: "Разумела сам због чега употребљавамо ову пословицу [...] Петлић се одмара у свом врло удобном кревету од теста, он је тако укусан да само

¹³⁹ Друго значење овог фразема је добро јести.

¹⁴⁰ Вероватно попут оних који звижде конопљаркама (= *linotte*) како би их научили певању, ожедне и напију се (Vigerie 2004: 95).

кад га угледасте крене вам вода на уста.” Да закључимо, срећан као петао у тесту (= *heureux comme un coq en pâte*) биће прождрљивац који ће га опробати (Guillemard 2007: 177-178). Француски фразем *être au nid de la pie* (= бити у сврачјем гнезду) означава човека на највећем ступњу богатства. Мотивацију за настанак фразема проналазимо у чињеници да сврака (= *pie*) прави своје гнездо на врху високог дрвећа, те се човек који се метафорички налази у сврачјем гнезду у ствари налази изнад свих који су на нижем ступњу материјалног богатства (Vigerie 2004: 131). Трећи француски фразем *gardeur de poulets d'Inde* (= одгајивач ћурака) означава сеоског племића.

Велико благодњање лагодног живота у изобиљу за које није било потребно уложити велики труд представљају три српска фразема који су сличне лексичке структуре: *лете [некоме] печени голубови у уста, печени голубови падају с неба и печене шеве (препелице) лете [кому] у уста (падају с неба)*.¹⁴¹ Птице, голуб, шева и препелица, које представљају престижни улов и које је, с обзиром на то да имају малу величину, тешко уловити у ова три српска фразема не само да сами долазе, тј. лете или падају, већ су и опечени, спремни за сласни оброк. Варијанте фразема са синтаagmaма *лете [кому] у уста/лете [некоме] [...] у уста* још више наглашавају лагодност живљења, будући да се не треба помучити ни око узимања печене птице (пале са неба), односно организовања obroка. Изобиље у коме ништа не недостаје означавају и српски фраземи: *нема само птичјег (птичијег) (од птице) млека и има[ми] [у] птичјег (од птице) (девојачког) млека*.¹⁴² Будући да су ретке ствари одувек имале високу цену онда следи да је онај који их поседује несумњиво богат. То је случај и са поседником *птичјег млека*, толико ретке, непостојеће, супстанце.

4.14.2. СИРОМАШТВО

У ово семантичко потпоље сврстали смо један поредбени фразем из српског језика: *живети као живина*. Имајући у виду да домаћа живина не захтева претерану бригу, човек често заборавља да је нахрани, те се она задовољава семењем, травом и црвићима које може пронаћи у дворишту. Управо због тога тежак човеков живот у крајњој немаштини поредимо са животом који води живина.

4.14.3. МАТЕРИЈАЛНА СТАБИЛНОСТ

Семантичко потпоље МАТЕРИЈАЛНА СТАБИЛНОСТ броји један француски фразем: *mettre, pouvoir mettre la poule au pot* (= ставити, моћи ставити кокош у лонац) који има значење имати довољну материјалну удобност. За време владавине краља Анрија IV (1589-1610) који је желео

¹⁴¹Овај фразем библијског је порекла, а још једна од варијанти фразема јесте и: *печене мушмуле падају с неба* (Стошић 2007: 90). У француском језику антифразом добијено је значење еквивалентног фразема које се разликује од значења српског фразема: *les perdrix у tombent toutes rôties* (= ту печене јаребице падају) означава ситуацију из које не добијамо оно што желимо (Vigerie 2004: 130).

¹⁴²Сличан француски фразем на лексичком плану *boire du lait d'oiseau* (= пити птичјег млека) сврстали смо у семантичко потпоље СРЕЋА. Он означава човека који је на врхунцу среће (види поглавље 4.2. Семантичко потпоље СРЕЋА).

да сваки грађанин Француске има довољно средстава за пристојан живот, кокошка је постала симбол материјалне обезбеђености: „Je voudrais que le plus pauvre paysan de mon royaume rût du moins avoir la poule au pot le dimanche“ (=Желим да најсиромашнији сељак из моје краљевине буде у могућности да недељом стави бар кокошку у лонац). Из тог доба потиче овај фразем (TLFI, приступљено: 15. 01. 2019).

4.14.4. ИЗВОР ПРИХОДА

У анализираном корпусу пронашли смо четири фразема које смо сврстали у семантичко потпоље ИЗВОР ПРИХОДА од чега је један фразем из француског језика, а три су из српског језика. Француски фразем *tuer la poule aux œufs d'or* (= убити кокош са златним јајима) означава уништавање значајног извора прихода због похлепе или нестрпљивости. Према познатој легенди коју је Лафонтен (La Fontaine) претворио у кратку басну један сељак имао је у свом кокошарнику кокош која је свакога дана носила златно јаје. Наиван сељак је мислио да ће отворивши животињу доћи до самог извора злата, али убивши кокош изгубио је стални извор прихода. Басна се завршава поуком: „on perd tout à vouloir trop gagner“ (= желећи да добијемо много, губимо све) (Guillemard 2007: 319–320). Еквивалентни фразем у српском језику је *заклати гуску која носи златна јаја* и има значење потрошити главницу.

Масна и подгојена живина одувек је била знак богатства оних који их узгајају. Стога уколико поседујемо *масну (дебелу) гуску* значи да имамо добар извор прихода, а уколико успемо *убити масну патку* онда смо добро зарадили у неком послу.

4.15. СЕМАНТИЧКО ПОТПОЉЕ БРАЧНО СТАЊЕ ЧОВЕКА

У семантичко потпоље БРАЧНО СТАЊЕ ЧОВЕКА уврстили смо два француска фразема. Фразем *mariage d'épervier, (où la femelle vaut mieux que le mâle)* (= брак копца (где женка вреди више од мужјака)) односи се на брак где је жена супериорна на свим пољима у односу на мужа. Овај фразем настао је природним посматрањем кобаца и других птица грабљивица где је обично женка дебља и јача од мужјака (Vigerie 2004: 69).

Уколико се девојка из града уда на селу то ће говориници француског језика живописно описати као почетак узгајања ћурки: други француски фразем *garder les dindons*¹⁴³ (= узгајати ћурке) значи удати се на селу.

5. ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

У овом раду, чији је главни предмет била анализа фразема са лексемама које означавају птице на семантичком и лингвокултуролошком плану, показали смо богатство начина за концептуализацију људских стања и емоција. Анализирајући фраземе

¹⁴³Изведеница *dindonnier, ère* означава сељака, провинцијалца (Vigerie 2004: 64).

долазимо до сазнања да је већи број фразема који припадају семантичком пољу ЉУДСКА СТАЊА И ЕМОЦИЈЕ и имају у свом саставу назив птица у француском језику (53,19%), у односу на српски језик (46,81%) (вид. табела бр. II и графикон бр. I). Ово је једним делом условљено различитим историјским, културолошким и идеолошким развитком припадника ове две језичке заједнице, као и чињеницом да су српски и француски језик два генетски несродна језика. Различита субјективна перцепција стварности која се одражава на стварање језичке слике света код француске и српске језичке заједнице утицала је на то да је број фразема са називима птица у два посматрана језика различит. Када је реч о избору самих лексема птица приликом стварања фразема и у француском и у српском језику продуктивније су лексеме које означавају дивље птице: у француском 50% лексема означава дивље птице, док је у српском језику тај проценат нешто већи 57,14% (вид. табела бр. III).

Р.бр.	Семантичко потпоље	Број фразема	Удео фразема у корпусу (у %)	Француски фраземи	Српски фраземи
1	ТУГА	2	4,25%	0	2
2	СРЕЂА	4	8,51%	4	0
3	НЕСРЕЂА	2	4,25%	1	1
4	ИНДИФЕРЕНТНОСТ	1	2,13%	0	1
5	ЉУБАВ	3	6,38%	3	0
6	СЛОБОДА	1	2,13%	0	1
7	ПОТИШТЕНОСТ	2	4,25%	0	2
8	ЗБУЊЕНОСТ	5	10,64%	3	2
9	СВАЂА	1	2,13%	1	0
10	ГУБИТАК РАЗУМА	2	4,25%	0	2
11	УПЛАШЕНОСТ	2	4,25%	2	0
12	ПИЈАНСТВО	3	6,38%	3	0
13	СТАЊЕ СМРТИ	3	6,38%	1	2
14	МАТЕРИЈАЛНО СТАЊЕ ЧОВЕКА	14	29,79%	5	9
15	БРАЧНО СТАЊЕ ЧОВЕКА	2	4,25%	2	0
Укупно		47	100%	25	22
Удео француских и српских фразема у целокупном корпусу				53,19%	46,81%

Табела 2. Удео семантичких потпоља у целокупном корпусу

Графикон 1.

	Укупно	Лексеме које означавају домаће птице		Лексеме које означавају дивље птице		Некласификоване лексеме/хипероними ¹⁴⁴	
Српски језик	14	5	35,71%	8	57,14%	1	7,14%
Француски језик	16	7	43,75%	8	50 %	1	6,25%

Табела 3. Удео лексема које означавају птице као компоненте фразема у целокупном корпусу

ЛИТЕРАТУРА

- Ајдачић, Дејан. “Ауторски текстови и реконструкција језичке слике света” у Стана Ристић и др.(ур.) “Лексикологија и лексикографија у светлу савремених приступа - Зборник научних радова. Београд: Институт за српски језик САНУ, 2016.
- Бартмињски, Јежи. *Језик – слика – свет*. Ајдачић, Дејан. (прир.). Београд: SlovoSlavia, 2011.
- Белић, Александар. *Око нашег књижевног језика*. Београд: Српска књижевна задруга, 1951.
- Голубовић, Јована; Здравковић, Стефан. “Француски фраземи с лексемом *roule* (кокошка) и њихови српски еквиваленти” у *Студкон 2 - Наука и студенти, тематски зборник радова*. Ниш: Филозофски факултет, 2017.

¹⁴⁴У ову групу уврстили смо француску лексему *oiseau* и српску лексему *птица*.

Драгићевић, Рајна. *Вербалне асоцијације кроз српски језик и културу*. Београд: Друштво за српски језик и књижевност, 2010а.

Драгићевић, Рајна. *Лексикологија српског језика*. Београд: Завод за уџбенике, 2010б.

Здравковић, Стефан. *Називи птица у француској и српској фразеологији*. Необјављени мастерски рад одбрањен на Филозофском факултету Универзитета у Нишу 12.3.2019. под менторством проф. др Ивана Јовановића.

Јовановић, Иван. „Неке напомене о фразеологизмима у француском и српском језику“ у Ирена Арсић (ур.) *Philologia Mediana*. Ниш: Универзитет у Нишу, Филозофски факултет, 403-420, 2013.

Крстић, Ненад. *Прилози упоредној француско-српској лексикологији*. Нови Сад: Змај, 2005.

Мршевић-Радовић, Драгана. *Фразеолошке глаголско-именичке синтагме у савременом српскохрватском језику*. Београд: Филолошки факултет у Београду, 1987.

Мршевић-Радовић, Драгана. *Фразеологија и национална култура*. Београд: Друштво за српски језик и књижевности Србије, 2008.

Поповић, Михаило. *Лексичка структура француског језика: морфологија и семантика*. Београд: Завод за уџбенике, 2009.

Самарџија, Снежана. *Народне басне и приче о животињама*. Београд: Гутенбергова галаксија, 2002.

Станковић, Селена. „Из контрастивне анализе језика: проблеми, резултати, класификација и примена“ у Ирена Арсић (ур.) *Philologia Mediana*. Ниш: Универзитет у Нишу, Филозофски факултет, 381-392, 2013.

Стошић, Љиљана. *Библијске пословице и изреке*. Београд: Српска књижевна задруга, 2007.

*****

Dražković, Vlado. *Francusko-srpskohrvatski frazeološki rečnik sa poslovičama*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, 1990.

Guillemard, Colette. *Secrets des expressions françaises*. Paris: Bartillat, 2007.

Matešić, Josip. *Frazeološki rječnik hrvatskoga ili srpskog jezika*. Zagreb: Školska knjiga, 1982.

Planelles, Georges. *Les 1001 expressions préférées des Français*. Paris: Les Éditions de l'Opportun, 2014.

Rat, Maurice. *Dictionnaire des expressions et locutions traditionnelles*. Paris: Larousse, 2009.

Rey, Alain; Chantreau, Sophie. *Dictionnaire des expressions et locutions*. Paris: Le Robert, 2007.

Tillier, Marianne. *Les expressions de nos grands-mères*. Paris: Éditions Points, 2017.

TLFI: *Trésor de la langue Française informatisé*, <http://www.atilf.fr/tlfi>, ATILF - CNRS & Université de Lorraine. *Trésor de la langue française informatisé*. www.atilf.fr/tlfi (10.12.2018).

Vigerie, Patricia. *Quand on parle du loup... – Les animaux dans les expressions de la langue française*. Paris: Larousse, 2004.

THE SEMANTIC FIELD HUMAN STATES AND EMOTIONS IN FRENCH AND SERBIAN PHRASEMES WITH BIRDS' NAMES

Abstract: In this article are analysed French and Serbian phrasemes with names of birds by using the contrastive approach in order to show all the similarities and differences that appear on semantic and linguocultural plan. The subject of our research consists of French and Serbian phrasemes that have names of domestic and wild birds (*caille, canard, cane, coq, dindon, épervier, grive, linotte, merle, merlette, oiseau, pie, pinson, poule, poulet d'Inde, poussin, врабац, врана, гавран, голуб, гуска, ждрал, живина, кокош(ка), кукавица, патка, пиле, препелица, птица, шева*). The reason for choosing these zoonymic components is based on the fact that many birds live in close human neighbourhood and they are present for centuries in his everyday life, so the birds' names have become the part of phrasemes in French and in Serbian language. The study provides a better view of the reconstruction of the linguistic image of the world in the minds of French and Serbian speakers, as well as the nature of their relationship to the concepts presented by the phrasemes with the names of birds belonging to the semantic field HUMAN STATES AND EMOTIONS. By relying on linguocultural method of A. Wierzbicka and Kleiber's theory of semantic fields we classified the analysed corpus among 15 semantic subfields depending on the concept that they represent: SADNESS, HAPPINESS, UNHAPPINESS, INDIFFERENCE, LOVE, FREEDOM, DISCOURAGEMENT, CONFUSION, DISPUTE, LOSS OF MIND, FEAR, DRUNKENNESS, STATE OF DEATH, MAN'S FINANCIAL SITUATION, MAN'S MARITAL STATUS.

Key words: birds, phrasemes, states, emotions, French language, Serbian language.